

Розуміння правової охорони рибних запасів, як охорони та захисту права власності на ці запаси та права користування ними, надає можливість більш конкретно визначити форми охорони та захисту права власності та права користування рибними запасами. Коло державних та суспільних органів безпосередньо забезпечують охорону та захист названих суб'єктивних прав. До найбільш ефективних правових форм охорони та захисту суб'єктивних прав відносять: відшкодування шкоди, спричиненої рибним запасам; адміністративну відповідальність у різних її видах; кримінально-правові заходи впливу. Зрозуміло, названі форми є лише основними, але є й інші форми.

До числа державних та суспільних органів безпосередньо забезпечуючих охорону та захист користувачів рибними запасами належать: державні та суспільні органи рибоохорони, органи прокуратури, міліції та суду. Саме ці органи в межах своєї компетенції й встановленому порядку здійснюють безпосередньо захист порушених суб'єктивних прав власника та користувача рибних запасів. Від діяльності цих органів залежить ефективність боротьби з браконьєрами, збереження рибних багатств, що є складовою частиною реалізації продовольчої програми.

Література

1. Екологічне законодавство України: Зб. нормативних актів / Відп. ред. І. О. Засць. — К.: Юріком Інтер, 2001. — 416 с.
2. Природоресурсове право України: Павч. посіб. / За ред. І. І. Каракаша. — К.: Істипа, 2005. — 376 с.
3. Цивільний кодекс України. — К.: Парламент. вид-во, 2003. — 336 с.
4. Цивільне право України: Акад. курс: Підручник: У 2 т. Т. 1. Загальна частина / За заг. ред. Я. М. Шевченка. — К.: Видав. дім «Іп Юре», 2004. — 520 с.
5. Алексеев С. С. Общая теория права. — М., 1972. — С. 118.
6. Лунев А. Е. Природа, право, управление. — М., 1967. — С. 163.

УДК 349.6(477.63)

Н. М. Деркач

ПРАВОВІ ЗАСОБИ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ (КРИВОРІЗЬКИЙ РЕГІОН)

Юридична відповідальність у галузі забезпечення екологічної безпеки має метою припинення і попередження порушень законодавства у галузі природокористання і охорони навколишнього природного середовища, а також поновлення порушених прав власників природних ресурсів і природокористувачів, відновлення якості навколишнього природного середовища, відтворення природних ресурсів до стану, придатного для їх використання за цільовим призначенням. Юридична відповідальність за порушення екологічного законодавства виконує важливі функції. У першу чергу вона виступає як засіб забезпе-

чення виконання вимог екологічного законодавства. Безумовно, значна більшість суб'єктів екологічного права добровільно, без примусу, виконує вимоги норм права про раціональне, ефективне та бережливе використання об'єктів природи. Але у разі відхилення від вимог законодавства виникає потреба в примусовому забезпеченні їх виконання. Таким засобом якраз і виступають норми інституту юридичної відповідальності за порушення екологічного законодавства.

Не менш важливе значення мають норми про юридичну відповідальність і в справі забезпечення стабільності екологічних відносин. Воно досягається внаслідок однакового застосування на всій території держави не лише вимог екологічних норм, але і норм щодо юридичної відповідальності за екологічні правопорушення. Протягом дев'яти місяців поточного року Криворізькою міжрайонною природоохоронною прокуратурою приймалися організаційні та практичні заходи, спрямовані на виконання Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», законодавства щодо охорони і відтворення природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки та безпечного для здоров'я і життя громадян довкілля, запобігання негативному впливу господарської діяльності на навколишнє природне середовище, проводилась робота спрямована на профілактику екологічних правопорушень та злочинів. Приймалися відповідні заходи щодо забезпечення законності в галузі охорони природи, забезпечення принципу невідворотності покарання за скоєні екологічні злочини, якості та повноти слідства за порушеними кримінальними справами.

Криворізькою міжрайонною природоохоронною прокуратурою за дев'ять місяців 2004 р. внесено 105 приписів та подань про усунення порушень вимог природоохоронного законодавства, опротестовано 65 рішень органів місцевого самоврядування та постанов контролюючих органів про притягнення громадян до адміністративної відповідальності, що не відповідали вимогам чинного законодавства. Порушено 18 кримінальних справ, 14 кримінальних справ направлено до суду. З числа порушених за дев'ять місяців 2004 р. кримінальних справ 10 кримінальних справ пов'язано з порушенням законодавства про раціональне використання і охорону земель, 2 кримінальні справи порушено за фактами порушення законодавства про охорону лісових ресурсів. За кримінальними справами в процесі слідства відшкодовано 187 тис. грн збитків.

До господарського суду подано 21 позов про відшкодування завданої довікілью шкоди, 11 позовів розглянуто та задоволено. Господарський суд розглядав в основному позови про відшкодування шкоди заподіяної внаслідок наднормативних викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря, про відшкодування шкоди заподіяної незаконним знесенням зелених насаджень, про стягнення збитків, завданих безпідставним використанням земельних ділянок та про вилучення з користування самовільно зайнятих земельних ділянок. В порядку цивільного судочинства, до місцевих судів подано 34 позови, з яких 5 розглянуто та задоволено, 25 позовів подано в інтересах громадян про визнання договорів оренди земельних ділянок (паїв) недійсними, заявлено позов про відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок незаконного знесення зелених на-

саджень за рахунок винної посадової особи. За позовами прокуратури реально виконані рішення судів на суму понад 31 тис. грн, в добровільному порядку відшкодовано 6 тис. грн завданих державі збитків.

Проведеними Криворізькою міжрайонною природоохоронною прокуратурою перевітками щодо додержання вимог земельного законодавства на території Криворізького, Широківського, Апостолівського районів Дніпропетровської області встановлені факти грубих порушень земельного законодавства через недбале та безвідповідальне ставлення з боку посадових осіб підприємств-землекористувачів, органів місцевого самоврядування та контролюючих органів щодо додержання вимог законодавства про охорону та раціональне використання землі. Тільки у III кварталі 2004 р. прокуратурою вживались заходи кримінально-правового характеру до посадових осіб контролюючих органів, органів місцевою самоврядування та землекористувачів, якими не забезпечувалось належне виконання вимог законодавства про раціональне використання земель. За наслідками проведених перевірок та виявленими порушеннями законодавства про охорону та раціональне використання землі прокуратурою порушено 5 кримінальних справ. Поширений характер має безвідповідальне ставлення орендарів до землі, господарське її використання, що сприяє деградації земель та зниженню їх родючості

Перевіркою, проведеною на території Апостолівського району, встановлено, що ТОВ «Оріль» з 2002 р. не використовувало за цільовим призначенням надані в оренду пайщиками землі сільськогосподарського призначення загальною площею 337 га, що призвело до зниження та втрати родючості ґрунтів, порушення екологічного стану ґрунтів. За вказаним фактом прокуратурою відносно посадових осіб ТОВ «Оріль» порушено кримінальну справу за ознаками злочину, передбаченого ст. 367 ч. 2 КК України. Справа направлена до суду та розглянута.

Аналогічне становище виявлено на території Софіївського району, де посадові особи приватного підприємства «Богдан Хмельницький», в порушення вимог Закону України «Про охорону земель», Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», в період з березня 2003 р. до березня 2004 р. не забезпечили використання за цільовим призначенням і своєчасну обробку понад 500 га земель пайщиків, що призвело до їх забур'янення карантинними рослинами — амброзією, втрати родючості ґрунтів, порушенню екологічного стану ґрунтів. Більш того, за використання наданої в оренду землі ПП «Богдан Хмельницький» з пайщиками не розраховувалось. В інтересах громадян до Софіївського районного суду подані позови про визнання договорів оренди земельних ділянок недійсними. За фактом службової недбалості посадових осіб підприємства «Богдан Хмельницький» при використанні земель прокуратурою порушена кримінальна справа.

У Широківському районі посадові особи Криворізької міжрайонної державної податкової інспекцією, в порушення вимог Земельного кодексу України та законодавства про охорону та атональне використання землі незаконно організували та провели на земельних ділянках громадян (паях) та землях

запасу загальною площею 1 га роботи по вилученню труб водоводу зрошувальної системи. В результаті проведення вказаних робіт на земельних ділянках громадян (паях) та землях запасу порушено структуру ґрунту сільськогосподарських угідь, в результаті чого охоронюваним законом правам, свободам та інтересам окремих громадян, державним інтересам та навколишньому природному середовищу завдано збитків на суму 17,59 не. грн. За наслідками проведеної перевірки прокуратурою порушено кримінальну справу відносно посадових осіб Криворізької міжрайонної державної податкової інспекції за ознаками злочину, передбаченого ч. 2 ст. 364 Кримінального кодексу України.

Важливою та актуальною залишається проблема забруднення атмосферного повітря регіону. В ході перевірки додержання вимог природоохоронного законодавства на ВАТ «Кривий Ріг Цемент» встановлено, що в порушення ст. ст. 10, 12 Закону України «Про охорону атмосферного повітря» на підприємстві допускаються факти перевищення величин викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря за рахунок неефективно працюючого газоочисного обладнання та порушення технологічного режиму роботи установок очистки газу, чим було заподіяно шкоду державним інтересам в галузі охорони атмосферного повітря в суму 1404 грн. Прокуратурою до господарського суду поданий позов про відшкодування завданих збитків на користь держави. Позов розглянуто та задоволено.

Протягом поточного року прокуратурою проводилися перевірки з питань дотримання вимог законодавства про охорону надр, в ході яких виявлені порушення зазначеного законодавства. При перевірці закритих шахт «Першотравнева» державного гірничорудного управління «Кривбасгідрозахист» та «Гігант» державного підприємства «Кривбасреструктуризація» та діючих ІШСУ ВАТ «Криворіжсталь», ВАТ «ЦГЗК» виявлено, що не здійснюються заходи щодо спостереження за зсувними процесами в відпрацьованих горизонтах. Не пробурені спостережні гідрогеологічні свердловини, не проводиться якісна оцінка агресивної дії шахтних вод по відношенню до металу та бетону.

З метою одержання необхідної інформації для вжиття заходів по зменшенню можливих небезпечних змін у геологічних і водяних середовищах у проєкті закладені спеціальні спостереження. Для їхнього здійснення проєктом передбачається режимна мережа, що включає ряд заходів, у тому числі буріння трьох спостережних свердловин глибиною по 500 м. У даний час свердловини не пробурені. Проєкт ліквідації шахт не виконується, що може призвести до ряду екологічно небезпечних явищ.

На шахті «Гігант» не отримана ліцензія на користування надрами для експлуатації підземних споруд, не пов'язаних з видобутком корисних копалин. Не переоформлений гірничий відвід для використання гірничих виробок в режимі гідрозахисту. Відсутній державний акт на право постійного користування землею, а також не пробурені в земній поверхні 4 свердловини для спостережень за станом масиву гірничих порід, що не дає змоги здійснювати контроль за сводом обрушування, не пробурені 3 нових свердловини глибиною до 500 м. Проєкт ліквідації шахти не виконується.

За наслідками проведених прокуратурою перевірок, з метою усунення виявлених порушень законодавства про надра внесені документи прокурорського реагування. Не забезпечується повною мірою виконання законодавства, направлено на захист водного басейну річок Криворізького регіону від забруднення. Прокурорськими перевірками встановлені грубі порушення вимог вказаного законодавства.

Керівництво КП «Кривбасводоканал» не вживає достатніх заходів до підтримання у належному стані систем водопостачання, водовідведення та каналізації, які знаходяться на балансі підприємства, що призводить до виникнення аварій та забруднення водних об'єктів, а також прилеглих до них територій. Не приділяє уваги вивченню в кожному конкретному випадку причин аварій, пов'язаних зі скидами в великих обсягах неочищених господарських та побутових стоків в річки, що забруднюють їх, розробленню планів невідкладних ремонтних заходів та проектно-кошторисної документації щодо проведення ремонту. Не забезпечує належного технічного утримання каналізаційної системи, не вживає достатніх заходів щодо промивання і очищення труб, очищення колодязів (камер) від забруднень, здійснення поточних та капітальних ремонтів каналізаційних мереж підприємства, про що свідчать непоодинокі випадки виникнення аварій, що були зафіксовані протягом 2003 р.

Не рідко мають місце порушення вимог законодавства про утримання та охорону зелених насаджень. Перевіркою, проведеною на території Криворізького району, встановлено, що посадові особи Красінської сільської ради, в порушення вимог Лісового кодексу України, без проведення обстеження зелених насаджень та погодження їх знесення з Криворізькою регіональною державною екологічною інспекцією, незаконно надали громадянину Л. М. Ану дозвіл на вирубку сухостійних дерев у лісосмугах с. Новожитомир Красінської сільради Криворізького району, який на підставі виданого дозволу здійснив незаконну рубку 133 живих дерев породи акація полезахисної смуги, яка є лісом першої категорії і належить до лісів місцевого значення. В результаті порушення посадковими особами Красінської сільської ради Криворізького району лісового законодавства державним та громадським інтересам в галузі охорони навколишнього природного середовища заподіяно шкоду у розмірі 64 400 грн.

Отже враховуючи екологічну ситуацію, яка склалась в Криворізькому регіоні, та численні факти порушень природоохоронного законодавства, що виявлені прокуратурою протягом дев'ять місяців поточного року, необхідно відзначити, що заходи, які вживаються керівниками контролюючих органів, органів місцевого самоврядування та підприємств по виконанню законодавства спрямованого на охорону навколишнього середовища, ще не повною мірою відповідають екологічному стану, що склався в регіоні, тому необхідно вжити скоординовані дії по профілактиці екологічних правопорушень та злочинів.

Література

1. Гавриш С. Б. Уголовно-правовая охрана природной среды Украины: Проблемы теории и развития законодательства. — Х., 1994.

2. Гетьман А. П. Вступ до теорії еколого-процесуального права України: Павч. посіб. — Х., 1998.
3. Екологічне законодавство України / В. В. Костецький. — К., 1998.
4. Кравченко С. Н. Социально-правовые аспекты правовой охраны окружающей среды. — Львов, 1998.
5. Малышко П. И. Государственный контроль за охраной атмосферного воздуха. — К., 1982.
6. Охрана окружающей среды в городах (организационно-правовые вопросы). — К., 1981.
7. Розовский Б. Г., Ворсинов Г. Т. Экологическое право. — Луганск, 1994.
8. Шестерик А. С. Экологическое право: Вопросы теории и методологии анализа. — С.Пб., 2000.

УДК 349.3:613.648

Л. А. Бабій

СОЦІАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАСЕЛЕННЯ, ЩО ПОСТРАЖДАЛО ВІД РАДІАЦІЙНОГО ВПЛИВУ

Радіаційна безпека населення є найбільш гуманним і відповідальним завданням держави і радіаційного законодавства, яке закріплює радіаційні права громадян України, гарантує їх реалізацію та визначає правові, економічні і соціальні основи охорони навколишнього природного середовища від радіаційно небезпечного впливу в інтересах нинішнього і майбутнього поколінь. В умовах антропогенного тиску на природу все частіше виникають радіаційно небезпечні ситуації та катастрофи, які призводять до погіршення здоров'я населення і навіть до загибелі людей. Протягом 1990-х рр. у нашій державі йшов інтенсивний процес розроблення радіаційного законодавства і формування законодавчих засад радіаційної політики держави. Національні інтереси України відображають цінності і прагнення українського народу, життя і діяльність, а також цивілізовані шляхи їх забезпечення.

Основними можливими загрозами населенню України у радіаційній сфері належать широкомасштабне застосування радіаційно шкідливих технологій, неконтрольоване ввезення на територію України або перевезення через територію України радіаційно небезпечних речовин і матеріалів, негативні наслідки Чорнобильської катастрофи тощо. У вирішенні цих завдань важлива роль належить Концепції національної безпеки України, яка визначена як стан захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства та держави від внутрішніх та зовнішніх загроз [1].

Проте прийняття цієї Концепції недостатньо. Необхідна чітка послідовність розробки нормативно-правової системи забезпечення радіаційної безпеки від вищого до нижчого рівня. Радіаційно безпечний стан суспільного життя є одним із фундаментальних прав людини і торкається основ життєдіяльності. Метою забезпечення радіаційної безпеки населення на території України є, перш за все, підвищення захищеності особистості в умовах розвитку та функціонування радіаційно небезпечних об'єктів. Таким чином необхідним є не тільки закріплення законодавчим шляхом переліку важливих прав та інтересів людини, а й визначення прогалів у правовому регулюванні даної сфери.